

«Πάθος σου βλέπων σταυρικόν»

τοῦ Ἀχιλλέως Χαλδαιάκη

<https://doi.org/10.26262/smceo.voi1.11062>

○ Click [here for supplementary file](#) or see the online Abstract page of the article → right column, Article Tools →
Supplementary files

«Πάθος σου βλέπων σταυρικό»

Αχιλλεύς Χαλδαϊάκης

axaldaiaik@music.uoa.gr

Title: “Seeing Thy Passion on the Cross”.

Abstract: The fifteen-syllable poetic text of the Mathema *Πάθος σου βλέπων σταυρικό*, was known to us from the research of Sophronios Efstratiadis and Gregorios Stathis. Our musicological interest was particularly focused on it during the supervision of the postgraduate thesis of Polycarpus Tympas, who used (with verbal suggestion of Gregorios Anastasios) additional relevant testimony of Gregorios Stathis, for its existing exegesis made by Chourmouzios Chartophylax. On the basis of this exegeted version, the Mathema in question, originally composed by the great Maestor Ioannis Koukouzeles, was included in the repertoire of the choir of chanters “The Maestors of the Psaltic Art” and was systematically studied from its performative perspective. Moreover, utilizing the continuous personal research for the preparation of an analytical catalogue of the musical manuscripts of the collection of Panagiotis Gritsanis, taking into account the meanwhile announced homonymous work of Despina Loukidou, the same Mathema was studied with a more analytical and musicological approach and on the basis of the Codex No. 7 of Gritsanis’s collection, where it is also anthologised in its original notational formulation.

The comments included in the present paper record original observations on the poetic and musical text of this interesting composition.

Keywords: *Πάθος σου βλέπων σταυρικό*, Fifteen-syllable Mathema, Ioannis Koukouzeles the Maestor, Chourmouzios Chartophylax, choir of chanters “The Maestors of the Psaltic Art”.

Τὸ δεκαπεντασύλλαβο ποιητικὸ κείμενο τοῦ σταυροθεοτοκίου μαθήματος *Πάθος σου βλέπων σταυρικόν*, μᾶς ἦταν γνωστὸ ἀπὸ ἔρευνες τῶν Σωφρονίου Εὐστρατιάδου¹ καὶ Γρηγορίου Στάθης.² Τὸ μουσικολογικὸ ἐνδιαφέρον μας ἐστιάστηκε εἰδικότερα σ' αὐτὸ κατὰ τὴν ἐπίβλεψη τῆς μεταπτυχιακῆς διπλωματικῆς ἐργασίας τοῦ Πολυκάρπου Τύμπα,³ ὁ ὁποῖος καὶ ἀξιοποίησε (μὲ προφορικὴ ὑπόδειξη τοῦ Γρηγορίου Ἀναστασίου) ἐπιπρόσθετη σχετικὴ μαρτυρία τοῦ Γρηγορίου Στάθης,⁴ γιὰ τὴ σωζόμενη ἐξήγησή του ἀπὸ τὸν Χουρμούζιο Χαρτοφύλακα.⁵ Βάσει αὐτῆς τῆς ἐξηγημένης ἐκδοχῆς του, τὸ ἐν λόγῳ μάθημα ἐνετάχθη στὸ ρεπερτόριο τοῦ χοροῦ ψαλτῶν «*Οἱ Μαῖστορες τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης*» καὶ μελετήθηκε συστηματικά, ὑπὸ τὴν προοπτικὴ τῆς ψαλτικῆς ἐπιτέλεσής του.⁶ Ἐπιπλέον, ἀξιοποιώντας τὴ διαρκοῦσα προσωπικὴ ἔρευνα γιὰ τὴν ἐτοιμασίαν ἐνὸς ἀναλυτικοῦ καταλόγου τῶν μουσικῶν χειρογράφων τῆς συλλογῆς Παναγιώτη Γριτσάνη,⁷ λαμβάνοντας δὲ ὑπόψιν καὶ τὴν ἐν τῷ μεταξὺ

¹ Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, «Ἰωάννης Κουκουζέλης, ὁ μαῖστωρ καὶ ὁ χρόνος τῆς ἀκμῆς αὐτοῦ», Ἀνατύψεις ἐκ τοῦ 1Δ' τόμου τῆς *Ἐπετηρίδος τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν* (ἐν Ἀθήναις 1938), σσ. 49-50 [=Ε], ὅπου τὸ κείμενο τοῦ ἐν λόγῳ μαθήματος δημοσιεύεται ἀπὸ τὸν κώδικα Μεγίστης Λαύρας Λ 166 (τοῦ 15^{ου} αἰ.), φ. 163^ν [=Λ], ὡς μελῶδημα Ἰωάννου τοῦ Κουκουζέλη.

² Γρ. Θ. Στάθης, *Ἡ δεκαπεντασύλλαβος ὑμνογραφία ἐν τῇ βυζαντινῇ μελοποιίᾳ καὶ ἔκδοσις τῶν κειμένων εἰς ἐν Corpus*, Ἀθήναι 1977, σ. 208, κείμενο ὑπ' ἀριθμὸν 76 [=Σ], ὅπου τὸ κείμενο τοῦ ἴδιου μαθήματος δημοσιεύεται ἐπίσης ἀπὸ τὸν παραπάνω κώδικα Μεγίστης Λαύρας Λ 166, ὡς μελῶδημα, ὅμως, ἀδήλου.

³ Πολυκάρπου Αθ. Τύμπα, *Τὸ “εἰς τοὺς ὀκτὼ ἤχους ψαλλόμενον” κυριακὸ κοινωνικὸ Πέτρου τοῦ Μπερεκέτη: μιὰ μοτιβικὴ σπουδὴ στὶς ἀνά ἤχους ἐξηγητικὲς διαφοροποιήσεις ἐνὸς ἐνιαίου μελικοῦ ἀρχετύπου* (Ἀθήνα: Τμῆμα Μουσικῶν Σπουδῶν τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἑθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, «Ἐργαστήριον Βυζαντινῆς Μουσικολογίας» 2019), σ. 17, ὑπόσημ. 5.

⁴ Γρ. Θ. Στάθης, *Οἱ ἀναγραμματισμοὶ καὶ τὰ μαθήματα τῆς βυζαντινῆς μελοποιίας καὶ πανομοιότυπος ἔκδοσις τοῦ καλοφωνικοῦ στιχηροῦ τῆς Μεταμορφώσεως «Προτυπῶν τὴν ἀνάστασιν» μεθ' ὧν τῶν ποδῶν καὶ ἀναγραμματισμῶν αὐτοῦ, ἐκ τοῦ Μαθηματαρίου τοῦ Χουρμούζιου Χαρτοφύλακος* (Ἀθήναι: Ἰδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, 1979), σ. 194. Τοῦ ἴδιου, *Τὰ πρωτόγραφα τῆς ἐξηγήσεως εἰς τὴν Νέαν Μέθοδον σημειογραφίας. Β' τόμος. Ὁ Κατάλογος* (Ἀθήνα: Ἰδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, 2016), σ. 178 [πλήρης ἢ ἀναλυτικὴ καταλογογράφηση τῶν περιεχομένων τοῦ ἐν λόγῳ κώδικα (Μαθηματάριον, τόμος Ζ'-Τριώδιον, περὶ τὸ 1830) στίς σσ. 192-197 καὶ 174-181, ἀντιστοίχως, τῶν παραπάνω δημοσιεύσεων].

⁵ ΜΠΤ 733, φ. 169^ν-176^ρ: *ἕτερον, τοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου τοῦ Κουκουζέλου. ψάλλεται δὲ εἰς τρεῖς ἤχους· πλ' α', πλ' β' καὶ λεγετος· ἥτοι, Πα, Πα· καὶ Βου· χρεῖα λοιπὸν ἐξηγηθῆναι ἐν ἐκάστῃ ἰδέᾳ τῶν εἰρημένων ἤχων, κατὰ μέρος [=Χ].*

⁶ Συγκεκριμένα, τὸ μάθημα ἐρμηνεύθηκε τὴν Τετάρτη 15 Δεκεμβρίου 2021, στὸν ἱερὸ μητροπολιτικὸ ναὸ Ἀθηνῶν, κατὰ τὴν ἐναρξὴ τοῦ «Ἡ Διεθνoῦς Συνεδρίου Μουσικολογικοῦ καὶ Ψαλτικοῦ Θεωρία καὶ Πράξις τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης: Ἡ μουσικὴ τυπογραφία τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης, 200^{στ}ῃ ἐπέτειος, 1820/21-2021 (Ἀθήνα, 15-18 Δεκεμβρίου 2021)» μιὰ βιντεοσκοπημένη καταγραφή τῆς συγκεκριμένης ψαλτικῆς ἐπιτέλεσης εἶναι διαθέσιμη στὰ Συμπληρωματικὰ ἀρχεῖα τοῦ παρόντος ἀρθροῦ → [Supplementary files](https://youtube/- GTDdK4f6Io) καὶ στὴν ἀκόλουθη διαδικτυακὴ διεύθυνση: <https://youtube/- GTDdK4f6Io>.

⁷ Βλ. Αχλιδέως Γ. Χαλδαιάκη, *Τὰ χειρόγραφα βυζαντινῆς μουσικῆς - Νησιωτικὴ Ἑλλάς. Κατάλογος περιγραφικὸς τῶν χειρογράφων μουσικῶν κωδίκων τῶν ἀποκειμένων ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν ἱερῶν μονῶν, τῶν ἱερῶν ναῶν, ὡς καὶ λοιπῶν συλλογῶν τῆς νησιωτικῆς Ἑλλάδος, τόμος Α',*

ἀνακοινωθείσα ὁμοειδῆ ἐργασία τῆς Δέσποινας Λουκίδου,⁸ τὸ ἴδιο αὐτὸ μάθημα προσεγγίστηκε μὲ διάθεση ἀναλυτικότερης μουσικολογικῆς ἐντρυφήσης καὶ βάσει τοῦ κώδικα Γριτσάνη 7,⁹ ὅπου καὶ ἐπίσης ἀνθολογεῖται

Ἵδρα (Ἀθήναι, 2005). Πρβλ. καὶ τὰ ἀκόλουθα μελετήματα τοῦ ἰδίου: «Ἡ ψαλτική παράδοση τῆς νήσου Ἵδρας. Α'. Ἵδραῖοι κωδικογράφοι, μελωργοὶ καὶ ψάλτες», *ΕΕΦΣΠΑ* 32 (1998-2000), 179-196 [καὶ ἀνάτυπο· Ἀθήνα 2000]. «Συνοπτικὴ θεώρηση τῆς ἐλληνικῆς ψαλτικῆς τέχνης. (Μὲ ἀφορμὴ τὰ ἀποκείμενα στὴν Ἔνδο μουσικὰ χειρόγραφα)», στὸ *Προβλήματα καὶ προοπτικὲς τῆς ἐλληνικῆς μουσικῆς. Πρακτικὰ συμποσίου ἐλληνικῆς μουσικῆς. Ἀρχαία-Βυζαντινὴ-Παραδοσιακὴ-Νεώτερη. Ἄνδρος, 28-29 Αὐγούστου 1999* (Ἀθήνα, 2000), σσ. 51-111 [καὶ ἀνάτυπο, μὲ ἰδιαίτερη σελιδαρίθμηση, Ἀθήναι 2000]. «Περὶ τὴν καταλογογράφηση τῶν μουσικῶν χειρογράφων τῆς νησιωτικῆς Ἑλλάδος», *Μουσικολογία* 16 (2002), 143-170.

⁸ Despina Loukidou, "Observations on the melismatic texture of the staurotheotokion 'Πάθος Σου βλέπων σταυρικόν' by Saint John Koukouzeles", ἀνακοίνωση στὸ *First International Musicological e- Symposium: Melismatic Chant Repertoires*, τοῦ Τμήματος Μουσικῶν Σπουδῶν τοῦ ΑΠΘ καὶ τοῦ IMS Study Group Music of the Christian East and Orient, Θεσσαλονίκη, 12-14 Ἰουνίου, 2020 [ὑπὸ ἔκδοση, μὲ τὴν εὐγενῆ παραχώρηση τῆς συγγραφέως]. Πρβλ. τώρα καὶ Μαρίας Δέσποινας Λουκίδου, *Τὰ Σταυροθεοτοκία στὴν Βυζαντινὴ Μουσικὴ καὶ τὸ Stabat mater στὶς Δυτικὲς Μουσικὲς Παραδόσεις*, Διδακτορικὴ διατριβή (Θεσσαλονίκη: Τμήμα Μουσικῶν Σπουδῶν τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, 2023) [προσιτὴ μέσῳ τῆς ἀκόλουθης διαδικτυακῆς διεύθυνσης: <https://freader.ekt.gr/eadd/index.php?doc=54306&lang=el>].

⁹ Γιά μιὰν πρωτογενῆ περιγραφὴ τοῦ ἐν λόγῳ κώδικα πρβλ. Διονυσίου Δημ. Παπαγιαννοπούλου, *Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς βιβλιοθήκης Παναγιώτου Γριτσάνη* (ἐν Ἀθήναις, 1937), σ. 13 (ἀριθμ. 12 [7]). Μιχαὴλ Γ. Ἀδάμη, «Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς βιβλιοθήκης Παναγιώτου Γριτσάνη, ἀποκειμένης νῦν ἐν τῇ ἱερᾷ μητροπόλει Ζακύνθου», *ΕΕΒΣ* 35 (1966-67), 324-326 [ἀριθμ. 12 (7)]. Ὁ κώδικας Γριτσάνη 7 εἶναι ἓνα ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρον ὁγκώδες Μαθηματάριο τοῦ ὅλου ἑνιαυτοῦ, τοῦ Τριωδίου καὶ τοῦ Πεντηκοσταρίου, τεκμαιρόμενο ὡς αὐτόγραφο τοῦ Γρηγορίου Μπούνη τοῦ Ἀλυάτου, βάσει τῆς ἀκόλουθης ἀναγραφῆς μαθήματος ἀνθολογουμένου στὶς σσ. 630-633 τοῦ χειρογράφου: *ἕτερον στιχηρόν εἰς τὴν αὐτὴν ἐορτὴν* [sc. Μεταμορφώσεως], *Γρηγορίου τοῦ γραφέως· ἤχος πλ β' Πέτρῳ καὶ Ἰωάννῃ καὶ Ἰακώβῳ* [πρβλ. πρόχειρα τὸ ἴδιο μάθημα, ἀνθολογούμενο στὰ φφ. 123^Γ-126^Υ τοῦ κώδικα Σινᾶ 1255 (Ἀνθολόγιο Μαθηματαρίου Μ. Χρυσάφη-Ἀναστασιατάριου- Ἀνθολόγιο Στιχηραρίου, τοῦ 2^{ου} μιστοῦ τοῦ 15^{ου} αἰῶνος, πιθανολογούμενο αὐτόγραφο Ἰωάννου τοῦ Πλουσιαδηνοῦ), ὑπὸ τὴν ἀκόλουθον ἀναγραφὴν: *ἕτερον στιχηρόν εἰς τὴν αὐτὴν ἐορτὴν, ποιήμα κυροῦ Γρηγορίου τοῦ Ἀλυάτου· ἤχος πλ β' Πέτρῳ καὶ Ἰωάννῃ καὶ Ἰακώβῳ* (βλ. καὶ Δημητρίου Κ. Μπαλαγεώργου & Φλώρας Ν. Κρητικοῦ, *Τὰ χειρόγραφα βυζαντινῆς μουσικῆς-Σινᾶ. Κατάλογος περιγραφικὸς τῶν χειρογράφων κωδίκων βυζαντινῆς μουσικῆς τῶν ἀποκειμένων στὴν βιβλιοθήκην τῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ ἁγίου Σινᾶ, τόμος Α'* [Ἀθήνα: Ἰδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, 2008], σ. 204).

Ὁ κώδικας ἀποκτᾷ ἐπιπρόσθετο ἐνδιαφέρον, καθὼς τόσο στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ἐξωφύλλου του [: αὐτὸ τὸ βιβλίον ὑπάρχει τοῦ μουσικολογιστάτου πρωτοψάλτου δανιήλ] ὅσο καὶ στὴ σ. 1 [: *χ(αι) τότε τοῦ λαμπαδαρίου δανιήλ*] ἀπαντοῦν σημειώματα σύμφωνα μὲ τὰ ὁποῖα τὸ χειρόγραφο ἦταν στὴ κατοχὴ Δανιήλ τοῦ πρωτοψάλτου. Νὰ σημειωθεῖ ἐπιπλέον ὅτι στὸ φ. [Α'] τοῦ ἰδίου χειρογράφου ἐντοπίζεται ἀπόπειρα μεταγραφῆς τοῦ κεφαλαιογράμματος ἀρκτικοῦ ἐπιτίτλου τοῦ κώδικα [πρόκειται γιὰ ἐρυθρόγραφη σημείωση (ποὺ προοιμιάζεται μὲ τὴν ἐξῆς διευκρίνιση: *τὰ ἀντικρὺς ἐρυθρὰ γράμματα οὕτως ἔχει*), ἢ ὁποῖα μεταγράφεται στὴ συνέχεια πιστῶς: *ἀρχὴ σὺν θεῷ ἀγίῳ τῶν στιχηρῶν τῶν καλιφωνικῶν τοῦ ὅλου ἑνιαυτοῦ, μετὰ καὶ τῶν ἀναγραμματισμῶν ποιηθεῖσαν μὲν παρὰ διαφόρων ποιητῶν καὶ παρὰ τοῦ κουκουζέλη, καὶ τοῦ κορώνη* {lacuna} *ποιηθὲν παρὰ τοῦ μαῖστορος τοῦ χρυσάφου κυρίου μανουήλ· ἀρχὴ τῆς ἰνδίκτου, ἥτοι τοῦ νέου ἔτους, καὶ μνήμη τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν συμεῶν τοῦ στυλίου· στιχηρόν τοῦ κουκουζέλη· ἤχος α'*], μὲ ἐπιτασσόμενη ἀνάλογη διευκρινιστικὴ σημείωση [ἔχει ὡς ἀκολούθως: *†*

κατὰ τὴν πρωτότυπη σημειογραφικὴ διατύπωσή του.¹⁰

Στὰ σχόλια ποὺ ἀκολουθοῦν καταγράφονται πρωτόλειες παρατηρήσεις σχετικὰ μὲ τὸ ποιητικὸ καὶ μουσικὸ κείμενο αὐτῆς τῆς ἐνδιαφέρουσας σύνθεσης.

~ ~ ~

Μιὰ κριτικὴ ἐπεξεργασία τοῦ δεκαπεντασύλλαβου ποιητικοῦ κειμένου τοῦ ἐν λόγῳ σταυροθεοτοκίου μαθήματος, ἢ διαμόρφωση τῆς ὁποίας κρίθηκε ἀπαραίτητη μετὰ τὴ μελέτη τῶν παραπάνω ὑποδειχθεισῶν χειρογράφων καὶ ἐντύπων πηγῶν, καταστρώνεται πρὸς τὸ παρὸν ὡς ἑξῆς:

Πάθος σου βλέπων σταυρικὸν σκοτίζεται φωσφόρος

κλονεῖται φύσις ἅπασα, ῥήγνυνται πέτραι φόβῳ

τῶν μαιφόνων δὲ πληθὺς εἰς κακουργίαν τρέχει

καὶ σοῦ τιτρώσκουσι πλευράν καὶ μετὰ μόρον, Λόγε

5 *προφήταις προλεχθεῖσα δὲ καὶ κόρη καὶ νεφέλη*

ὡς κόρη πάσχει τὴν ψυχὴν, ὡς δὲ νεφέλη κούφη

σκοτίζεται τῇ φοβερᾷ τοῦ πάθους καταιγίδι

ὄμβρους δὲ χέει δάκρυα, ὥσπερ βροντὰς τοὺς γόους

τέκνον, βοῶσα, φιлтаτον ἐκχέεις μοι καρδίαν

10 *καὶ σπλάγχνα πλήττεις καὶ ψυχὴν ρομφαία τῇ τοῦ πάθους.*

2 ἅπασα ΓΧ: σύμπασα ΕΣ

5 προφήταις προλεχθεῖσα δὲ ΕΣ: προφήται προηλέχθησαν ΓΧ

8 βροντὰς ΕΣ: βροντᾶ ΓΧ

9 φιлтаτον ΓΧ: μητρικῶς ΕΣ ἐκχέεις ΕΣ: ἐκχέη ΓΧ

Κατὰ τὴν ἐπισημανθεῖσα πρόσφατη ψαλτικὴ ἐπιτέλεση τοῦ μαθήματος χρησιμοποιήθηκε ἡ παραπάνω ἐκδοχὴ τοῦ δεκαπεντασύλλαβου ποιήματος. Ἐπιπροσθέτως, εἶναι ἀξιοπαρατήρητο ὅτι ἀπὸ τὸ προπαρατεθὲν κριτικὸ ὑπόμνημα τεκμαίρεται παράλληλα (βάσει, τουλάχιστον, μιᾶς πρωτογενοῦς ἀποτίμησης τῆς παράδοσης τοῦ

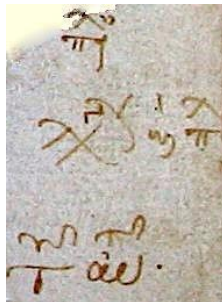
τόσον ἐδυνήθην εὐρεῖν, εἰ δὲ τις ἄλλος τὰ ἐλλείποντα ἀποπληρώσει, ἐπαινετὸς καὶ μακαριστός·] στὸ τέλος τῆς ὁποίας προστίθεται (ἐπισημειωμένη μὲ μαύρη μελάνη ἀπὸ τὸν Παναγιώτη Γριτσάνη) ἡ ἀκολουθεῖ ἔνδειξη: *πρωτοψάλτης Κωνσταντῖνος τῆς Μ. Ἐκκλησίας· 1821.*

¹⁰ Γριτσάνη 7, σσ. 743-744: *τοῦ αὐτοῦ· [ἤχος] πλ α', λεγεται καὶ πλ β' Πάθος σου βλέπων σταυρικόν [=Γ· βλ. καὶ **Εἰκόνα 4**, στὸ τέλος τοῦ παρόντος κειμένου]· ἡ δι' ἀόριστης ἀντωνυμίας ἐπισημανθεῖσα ἔνδειξη παραπέμπει στὴν ἀμέσως προηγούμενη σχετικὴ μνεία τῆς σ. 742 τοῦ ἰδίου κώδικα: ἕτερον, τοῦ αὐτοῦ κύρ Ἰωάννου Μαῖστορος τοῦ Κουκουζέλη καὶ Παπαδοπούλου· [ἤχος] πλ α' Ὁρῶσα ξύλῳ σε σταυροῦ κρεμάμενον, θεέ μου.*

ποιητικοῦ κειμένου τοῦ παρόντος μαθήματος) ἢ σύμπλευση ὅχι μόνον τῶν πηγῶν **Ε** & **Σ** (προφανέστατα, καθὼς στηρίζονται ἀμφότερες στὴν πηγή **Λ**) ἀλλὰ καὶ τῶν πηγῶν **Γ** & **Χ**. βάσει τῆς τελευταίας διαπίστωσης, θὰ μπορούσε ἴσως νὰ ὑπονοηθεῖ ἐδῶ ὅτι ἀναδεικνύεται ἔμμεσα καὶ ἡ πιθανὴ ἀνάλογη πηγή τῆς ἐξήγησης τοῦ Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος.

~ ~ ~

Ἡ μουσικολογικὴ προσοχή, βεβαίως, ἐστιάζεται στὴν κατὰ τρεῖς διαφορετικοὺς ἤχους δυνατότητα ἐρμηνείας τοῦ συγκεκριμένου μαθήματος. Ἡ τρισσὴ αὐτὴ ἡχητικὴ προοπτικὴ ἐπισημαίνεται στὴν προεπισημανθεῖσα ἀκόλουθη ἔνδειξη, σημειωμένη ὡς χαρακτηριστικὴ ἀρκτική μαρτυρία τοῦ μαθήματος, στὴ δεξιὰ ὠα τῆς σ. 743 τοῦ κώδικα Γριτσάνη 7 (βλ. **Εἰκόνα 1**):

Εἰκόνα 1. Ἡ ἔνδειξη τῶν ἀρκτικῶν μαρτυριῶν τοῦ μαθήματος «Πάθος σου βλέπων σταυρικόν», ἀπὸ τὸν κώδικα Γριτσάνη 7, σ. 743.

Στὸ ἀνάλογο, ἐπίσης προμνημονευθέν, ἐπίτιτλο τῆς παραδεδομένης ἐξήγησης τοῦ ἰδίου μαθήματος, ὁ ἐξηγητὴς διδάσκαλος Χουρμούζιος Χαρτοφύλαξ ἐπισημαίνει αὐτὴν τὴν τρισσὴ ἡχητικὴ προοπτικὴ ἀναλυτικότερα: «ψάλλεται δὲ εἰς τρεῖς ἤχους· πλ α', πλ β' καὶ λεγετος· ἦτοι, Πα, Πα· καὶ Βου· χρεια λοιπόν ἐξηγηθῆναι ἐν ἐκάστη ἰδέᾳ τῶν εἰρημένων ἤχων, κατὰ μέρος».¹¹

Τὸ ἀξιοπαρατήρητο γεγονός τῆς δυνατότητας πολύηχης ἐρμηνείας μουσικοῦ κειμένου ἀρχετυπικῶς παρασημασμένου κατὰ ἐνιαῖο τρόπο ἔχει ἤδη ἀρκούντως σχολιασθεῖ.¹² Μέσῳ ἐνὸς εἰδικοῦ πίνακα, ποὺ παρατίθεται στὸ τέλος τοῦ παρόντος κειμένου [=Πίνακας 1], παρέχεται ἡ ἄμεση δυνατότητα παράλληλης παρακολούθησης τῶν ἀρχετυπικῶν σημειογραφικῶν ἐπιλογῶν καὶ τῶν καθ' ἕκαστον τῶν ὀρισμένων ἤχων

¹¹ ΜΠΤ 733, φ. 169^ν.

¹² Πρβλ. παραπάνω, ὑποσημ. 3 (ὅπου ἐπισημαίνεται καὶ ἡ περαιτέρω σχετικὴ βιβλιογραφία).

ἐξηγήσεών τους. Πάντως, ἡ ὄντολογικὴ ἐπιταγὴ αὐτῆς τῆς ἐπιλογῆς, οἱ βαθύτεροι λόγοι καὶ τὰ οὐσιώδη αἷτια τῆς ἐν λόγῳ τρισσῆς ἡχητικῆς προοπτικῆς, εἶναι σκόπιμο νὰ τροφοδοτήσουν περαιτέρω διεισδυτικὲς μουσικολογικὲς ἀναζητήσεις· πρόκειται γιὰ πλουραλιστικὴ αἰσθητικὴ ἐπιλογή ἢ γιὰ ἐπιτελεστικὴ προοπτικὴ ἐνδελεχοῦς τροπικῆς σπουδῆς; Τὸ ἐρώτημα εἶναι δυσκολοαπάντητο· ἡ ἀκολουθοῦσα ἐπισκόπηση τῆς δομῆς τοῦ μαθήματος συμβάλλει ἴσως σὲ μιὰν πρωτογενῆ ἀπόπειρα ἀπάντησής του.

Στὴ μελετηθεῖσα πηγὴ Γ, οἱ δεκαπεντασύλλαβοι στίχοι (καθὼς καὶ τὰ ἐπιμέρους ἡμιστίχια) αὐτοῦ τοῦ μαθήματος ἐπισημαίνονται, κατὰ τὰ συνήθη,¹³ μὲ στίξη ἄνω στιγμῆς στὸ τέλος ἐκάστου¹⁴. ὁ τελευταῖος στίχος (10), ἐπαναλαμβάνεται, ὡς κατακλειδὰ πλήρους τοῦ μαθήματος (10^α). Ἐπιπροσθέτως, ὅμως, στὴν ἴδια πηγὴ παρασημαίνονται μαρτυρίες (ἐκδοχῶν τοῦ πλαγίου τοῦ πρώτου ἤχου, κατὰ τὸν ὁποῖο φέρεται παρασημασμένο τὸ σύνολο τοῦ μαθήματος) στὴν ἀρχὴ συγκεκριμένων σημείων τοῦ ὅλου ποιήματος· συγκεκριμένα, καὶ ἐκτὸς τῆς παραπάνω ἤδη ἐπισημανθείσας ἀρκτικῆς μαρτυρίας, στὴν ἀρχὴ τῶν στίχων 4, 6, 8, 9 καὶ 10. Ἔτσι, βάσει τῶν τελευταίων μαρτυρικῶν ἐνδείξεων, ἡ κατὰ τὴ μελοποιητικὴ μεταχείριση τοῦ μαθήματος δομὴ τῆς σύνθεσης φαίνεται νὰ διαμορφώνεται σὲ ἑξὶ μέρη, ὡς ἀκολούθως (βλ. **Εἰκόνα 2**):

¹³ Πρβλ. Jørgen Raasted, "Some observations on the structure of the Stichera in Byzantine Rite", *Byzantion* 28 (1958), 529-541. Idem, *Intonation Formulas and Modal Signatures in Byzantine Musical Manuscripts*, Monumenta Musicae Byzantinae, Subsidia 7 (Copenhagen: Munksgaard, 1966), σσ. 55-76. Christian Troelsgård, "Musical Notation and Oral Transmission of Byzantine Chant", *Classica et Mediaevalia* 50 (1999), 249-257. Φλώρας Ν. Κρητικῶ, *Ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος στὴ βυζαντινὴ καὶ μεταβυζαντινὴ μελοποιία* (Ἀθήνα: Ἰδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, 2004), σ. 287. Maria Alexandru, «Ἀναλυτικὲς προσεγγίσεις καὶ ἰχνηλασία τοῦ κάλλους στὴ Βυζαντινὴ Μουσική. Ὁ εὐχαριστήριος ὕμνος Σὲ Ὑμνοῦμεν», στὸ Κώστα Τσούγκρα (ἐπιμ.) *Μουσικὴ Θεωρία καὶ Ἀνάλυση—Μεθοδολογία καὶ Πράξη. Πρακτικὰ Συμποσίου* (Θεσσαλονίκη: Τμῆμα Μουσικῶν Σπουδῶν Α.Π.Θ., 2006), σ. 321 (ὑποσημ. 41). Achilles G. Chaldaeakes, "The story of a composition or 'Adventures' of written melodies, during Byzantine and post-Byzantine era", στὸ Gerda Wolfram- Christian Troelsgård (ἐπιμ.), *Tradition and Innovation in Late and Post-Byzantine Liturgical Chant II. Proceedings of the Congress held at Hernen Castle, The Netherlands, 30 October-3 November 2008* (Leuven- Paris-Walpole, MA, 2013), σσ. 269-270 (ὑποσημ. 16).

¹⁴ Μόνον μεταξύ τῶν στίχων 2 & 3 δὲν στίζεται ἄνω στιγμὴ· τὸ γεγονός ἐποδεικνύει, προφανῶς, τὸ ἀδιάκοπο τῆς ἐρμηνευτικῆς συνέχειας ποὺ ἐπιβεβλημένα καθίσταται ἀναγκαῖο στὸ συγκεκριμένο σημεῖο, λόγῳ τῆς ἐκεῖ ἰδιαίτερης μελικῆς ἀνάπτυξης.

Α		
1		Πάθος σου βλέπων σταυρικών σκοτίζεται φωσφόρος
2		κλονείται φύσις ἅπασα, ρήγνυνται πέτραι φόβῳ
3		τῶν μαιφόνων δὲ πληθύς εἰς κακουργίαν τρέχει
Β		
4		καὶ σοῦ τιτρώσκουσι πλευράν καὶ μετὰ μέρος, Λόγε
5		προφήταις προλεχθεῖσα δὲ καὶ κόρη καὶ νεφέλη
Γ		
6		ὡς κόρη πάσχει τὴν ψυχὴν, ὡς δὲ νεφέλη κούφη
7		σκοτίζεται τῇ φοβερᾷ τοῦ πάθους καταιγίδι
Δ		
8		ὄμβρους δὲ χέει δάκρυα, ὥσπερ βροντᾶς τοὺς γόους
Ε		
9		τέκνον, βοῶσα, φίλτατον ἐχχέεις μοι καρδίαν
ΣΤ		
10		καὶ σπλάγχνα πλήττεις καὶ ψυχὴν ρομφαία τῇ τοῦ πάθους
10 ^α		καὶ σπλάγχνα πλήττεις καὶ ψυχὴν ρομφαία τῇ τοῦ πάθους

Εικόνα 2. Σχεδιάγραμμα με τη δομή του μαθήματος «Πάθος σου βλέπων σταυρικών», με βάση τον κώδικα Γριτσάνη 7.

Ο Χουρμούζιος Χαρτοφύλαξ εξηγεί, όπως εμμέσως προεπισημάνθηκε, το εν λόγω μάθημα σε τρεις διαφορετικές, ενιαίες και αυτοτελείς, ήχητικές έκδοχές, ήτοι στους ήχους, κατά σειράν, πλάγιο του πρώτου,¹⁵ λεγετο¹⁶ και πλάγιο του δευτέρου.¹⁷ Λαμβάνοντας άφορμή από αυτήν την «ιδέα» της «κατά μέρος» ενιαίας ήχητικής προσέγγισης, ή κατά την επισημανθείσα πρόσφατη ψαλτική επιτέλεση έρμηνεία του μαθήματος επιχειρήθηκε, χάριν περαιτέρω άσκησης και διεισδυτικότερης σπουδής, κατά μιάν ενιαία τρίηχη έκδοχή· ή μορφή αυτής της τρίηχης έκδοχής του μαθήματος διαμορφώθηκε ως ακόλουθως (βλ. Εικόνα 3):

¹⁵ ΜΠΤ 733, φ. 169^v-171^v: Τὸ παρόν, ἥχος πλ α' [βλ. Μουσικό Παράδειγμα 1, στο τέλος του παρόντος κειμένου].

¹⁶ ΜΠΤ 733, φ. 171^v-174^r: Τὸ αὐτὸ στιχηρόν, εἰς τὴν ιδέαν τοῦ λεγετος [βλ. Μουσικό Παράδειγμα 2, στο τέλος του παρόντος κειμένου].

¹⁷ ΜΠΤ 733, φ. 174^r-176^r: Τὸ αὐτὸ στιχηρόν και εἰς τὴν ιδέαν τοῦ πλ β' [βλ. Μουσικό Παράδειγμα 3, στο τέλος του παρόντος κειμένου].

Α		
πλ α΄	1	Πάθος σου βλέπων σταυρικὸν σκοτίζεται φωσφόρος
λεγετος		Πάθος σου βλέπων σταυρικὸν σκοτίζεται φωσφόρος
πλ β΄		Πάθος σου βλέπων σταυρικὸν σκοτίζεται φωσφόρος
Β		
πλ β΄	2	κλονεῖται φύσις ἅπασα, ρήγνυνται πέτραι φόβῳ
	3	τῶν μαιφόνων δὲ πληθὺς εἰς κακουργίαν τρέχει
λεγετος	4	καὶ σοῦ τιτρώσκουσι πλευράν καὶ μετὰ μόρον, Λόγε
	5	προφήταις προλεχθεῖσα δὲ καὶ κόρη καὶ νεφέλη
πλ α΄	6	ὡς κόρη πάσχει τὴν ψυχὴν, ὡς δὲ νεφέλη κούφη
	7	σκοτίζεται τῇ φοβερᾷ τοῦ πάθους καταιγίδι
ΑΑ		
πλ α΄	8	ὄμβρους δὲ χέει δάκρυα, ὥσπερ βροντὰς τοὺς γόους
λεγετος	9	τέκνον, βοῶσα, φίλτατον ἐχέεις μοι καρδίαν
πλ β΄	10	καὶ σπλάγχνα πλήττεις καὶ ψυχὴν ρομφαίᾳ τῇ τοῦ πάθους
Α΄		
πλ α΄	10α	καὶ σπλάγχνα πλήττεις καὶ ψυχὴν ρομφαίᾳ τῇ τοῦ πάθους
λεγετος		σπλάγχνα πλήττεις καὶ ψυχὴν ρομφαίᾳ τῇ τοῦ πάθους
πλ β΄		σπλάγχνα πλήττεις καὶ ψυχὴν ρομφαίᾳ τῇ τοῦ πάθους

Εἰκόνα 3. Σχεδιάγραμμα μετὰ τὴν τρίτην ἐκδοχὴ τοῦ μαθήματος «Πάθος σου βλέπων σταυρικόν».

Κατὰ τὴν παραπάνω δομὴ, μέσῳ τοῦ πρώτου (1) καὶ τοῦ τελευταίου (10^α) στίχου τοῦ μαθήματος, διαμορφώνεται εὐκρινῶς, ἐκατέρωθεν τῆς ὅλης σύνθεσης [μέρη Α & Α'], ἡ ἐξαρχῆς καθορισμένη τριπλῇ ἡχητικῇ ἐπιλογῇ, ἡ ὁποία καὶ ἀναπτύσσεται κατὰ τὴν παραδεδομένη ἀπὸ τὸν Χουρμούζιο Χαρτοφύλακα ροὴ ἐναλλαγῆς συντριῶν τῶν ἤχων (πλ α' → λεγετος → πλ β'). Στὸ κέντρο, δεσπόζει ἕνα τμήμα διαφορότροπης ἡχητικῆς ἀνάπτυξης [μέρος Β], ἐκτυλισσόμενο ἀνὰ δύο στίχους τοῦ μαθήματος (2-3|4-5|6-7), ὅπου ἡ παραπάνω ροὴ τῶν ἤχων ἀναδιατάσσεται, προτασσομένου τοῦ πλ β' καὶ ἐπιτασσομένου τοῦ πλ α', ἐνῶ ἀκολουθεῖ ἕνα τμήμα ὁμοειδοῦς πρὸς τὰ ἐκατέρωθεν ἡχητικῆς ἀνάπτυξης [μέρος ΑΑ], ἐδρασμένο ὁμῶς ἐπὶ τριῶν διαφορετικῶν στίχων (8-9-10).

Ἐν προκειμένῳ, ἐπελέγη ἡ μακροδομικὰ ὁμαλὴ ἡχητικὴ μετάβαση ἀπὸ ἤχου εἰς ἤχον, εἴτε διὰ τῆς ἡχητικῆς

ταύτισης (μέρη Α πρὸς Β καὶ Β πρὸς ΑΑ), εἴτε διὰ τῆς ἐπιλογῆς πλέον βατῶν ἡχητικῶν μεταβάσεων (μέρη ΑΑ πρὸς Α'), χωρὶς ὅμως νὰ ἀποφεύγονται μικροδομικὰ καὶ ἄλλες, πρωτογενῶς ξενίζουσες, ἡχητικὲς μεταβάσεις (γιὰ παράδειγμα, στίχοι 2-3 πρὸς 4-5 ἢ 8 πρὸς 9). πάντως, ὅλοι οἱ παραπάνω ἡχητικοὶ μετασχηματισμοὶ ἐπιχειροῦνται ἐδρασμένοι ἐπὶ τῆς ἰδίας τονικῆς βάσης. Ἄς σημειωθεῖ, γενικότερα, ὅτι ἡ τεχνικὴ τῆς κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παρόντος μαθήματος ἐναλλαγῆς τῶν ἤχων πρέπει νὰ κατανοηθεῖ κυκλικά καὶ ὄχι ὀριζόντια, καθὼς ἡ συνεχὴς κατάδειξιν τῆς ἐν προκειμένῳ τριηχίας δημιουργεῖ ποικιλότροπα συμπλέγματα ἐνώσεων καὶ ἀλληλοδιαδοχῆς τῶν ὀρισμένων ἤχων.¹⁸

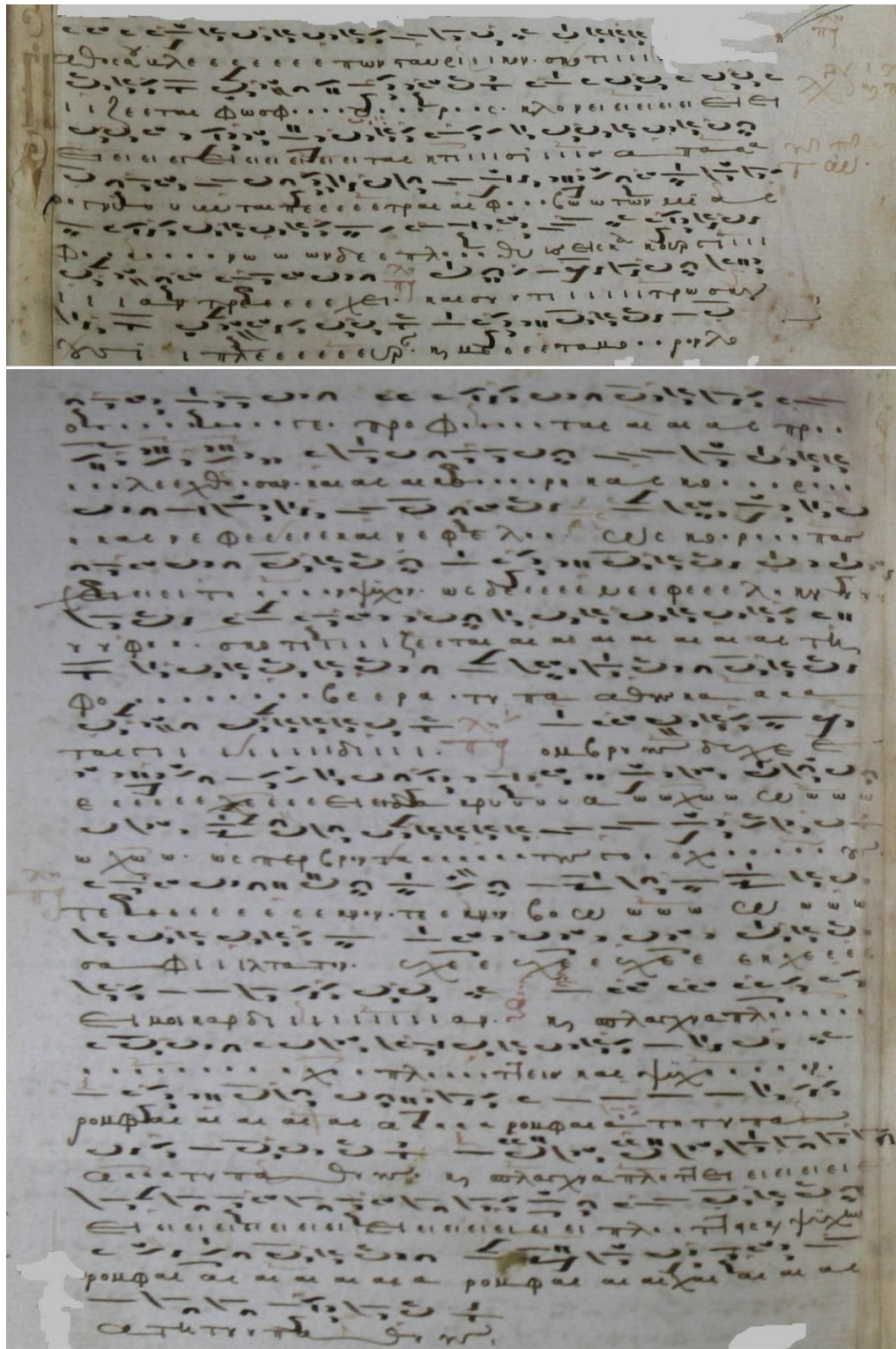
Σημειωτέον, τέλος, ὅτι στὴν τελικῶς ἐπιλεγείσα, κατὰ τὴν ἐπισημανθεῖσα πρόσφατη ψαλτικὴ ἐπιτέλεση, μορφολογικὴ δομὴ τῆς σύνθεσης διασώζονται καὶ στοιχεῖα τῆς πρωτογενοῦς δομικῆς κατάστρωσής της· διαφυλάσσεται, αἴφνης, τόσο τὸ ἐνιαῖο προοιμακὸ σχῆμα τῶν τριῶν πρώτων στίχων, ὅσο καὶ τὸ καταληκτῆριο ὁμοειδὲς τοῦ τελευταίου, διὰ τῆς ἐπανάληψης διπλασιαζομένου, στίχου (παρότι ὁ πρῶτος καὶ ὁ τελευταῖος στίχος ἀποδίδονται ἐν προκειμένῳ κατὰ συντρεῖς τοὺς ὀρισμένους ἤχους), ὅπως ἐπίσης καὶ τὰ ὑπολειπόμενα τμήματα τῶν κατὰ ζεύγη (4-5 | 6-7) ἢ μεμονωμένως (8 & 9) ἀναπτυσσομένων στίχων· μάλιστα, ἡ περίπτωση τοῦ ζεύγους στίχων 6-7, ποὺ στὴν πηγὴ Γ μαρτυρεῖται ὑπὸ τὴν ἀκόλουθον, προεπισημανθεῖσα, χαρακτηριστικὴ ἔνδειξιν , εἶναι ἄκρως ὑπαινικτικὴ γιὰ τὴν ἐγκιβωτισμένην στὸ παρὸν μάθημα δυνατότητα ἐπιλογῆς τῆς προτιμητέας ἐρμηνείας ὀρισμένων τμημάτων του μὲ κριτήριον τὴν κατ' ἤχον ἀρμοδιότερη τροπικὴ ἀνάπτυξί τους.

~ ~ ~

¹⁸ Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι ἡχητικὲς μεταβάσεις, ὅπως γιὰ παράδειγμα ἐκεῖνες μεταξὺ τῶν στίχων 2-3 πρὸς 4-5 ἢ 9 πρὸς 10), ἀνακαλοῦν στὴ μνήμην θεωρητικὲς νοουθεσίαι παρόμοιες τῆς ἐπόμενης τοῦ Ἰωάννου Λάσκαρη: «καὶ ὁ μέσος τοῦ τετάρτου ὁ πλάγιος τοῦ δευτέρου , ὁ καὶ καλεῖται λέγετο τὸ γὰρ λέγετο ἐστὶν πλάγιος δευτέρου καὶ βαρύς ». Βλ. Ἀντωνίου Ε. Ἀλυστζάκη, *Ἡ ὁκταηχία στὴν ἑλληνικὴ λειτουργικὴ ὑμνογραφία*, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 239²¹⁻²³· πρβλ. Achilleas G. Chaldaeakes, "A new reading of John Laskaris' Explanation and Modulation of the Musical Art: Towards a Critical Edition of Laskaris' Theoretical Treatise", στὸ Sara Vesna Peno & Ivan Moody (ἐπιμ.), *Aspects of Christian Culture in Byzantium and Eastern Christianity. Word, Sound and Image in the Context of Liturgical and Christian Symbolism* (Belgrade, 2017), σσ. 55-84 (= «Μιὰ νέα ἀνάγνωσις τῆς Παραλλαγῆς τῆς Μουσικῆς Τέχνης: πρὸς μιὰ κριτικὴ ἔκδοσιν τῆς θεωρητικῆς συγγραφῆς Ἰωάννου τοῦ Λάσκαρη», στὸ Ἀχιλλέως Γ. Χαλδαιάκης, *Βυζαντινομουσικολογικά, Α' τόμος: Θεωρία*, [Ἀθήνα, 2014], σσ. 187-230). Idem, "John Laskaris's Modality Schema", *ΕΕΦΣΠΑ* 44 (2013-2020), 13-50.

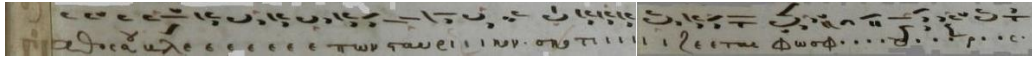
Ἡ ἐπισημανθεῖσα πρόσφατη ψαλτική ἐπιτέλεση τοῦ σταυροθεοτοκίου μαθήματος *Πάθος σου βλέπων σταυρικόν*, πέρα ἀπὸ τὴν ἱστορική, τὴν ἐρευνητική ἢ καὶ τὴν καλλιτεχνική διάστασή της, φιλοδοξεῖ νὰ ἀναδείξει μᾶλλον παρὰ νὰ ἀπαντήσῃ στὸ ἀνοικτὸ μουσικολογικὸ ἐρώτημα ποὺ στοιχειοθετεῖται εὐθέως ἀπὸ τὴ δυνατότητα πολύηχης ἐρμηνείας μουσικοῦ κειμένου ἀρχετυπικῶς παρασημασμένου κατὰ ἐνιαῖο τρόπο: αὐτὴ ἡ πλουραλιστικὴ δυνατότητα τροπικῆς ἐπιλογῆς πρέπει νὰ διερμηνευθεῖ περιχαρακωμένα, ὡς ὁδηγοῦσα αὐστηρά καὶ μόνον σὲ αὐτοτελεῖς ἡχητικὲς ἐκδοχές, ἢ εἶναι θεωρητικὰ θεμιτὸ καὶ ἐπιτελεστικὰ γοητευτικὸ νὰ προσεγγισθεῖ δυναμικὰ καὶ ὑπὸ πλέον «τρεπτικούς» ἡχητικούς συνδυασμούς, βάσει τῶν ὁποίων θὰ προέκυπταν - ἀνάλογες τῆς παρούσας - «πολύηχες» προτάσεις;

~ ~ ~

Εικόνα 4. Κώδικας Γριτσάνη 7, σσ. 743-744.

Πίνακας 1. *Ἡ γιά τήν ἐπισημανθεῖσα πρόσφατη ψαλτική ἐπίτευση διαμορφωθείσα σημειογραφική καταγραφή τοῦ σταυροθετοκίου μαθήματος Πάθος σου βλέπων σταυρικόν, κατὰ τήν ἐξήγηση Χουρμουζίου τοῦ Χαρτοφύλακος,¹⁹ μέ παράλληλη τμηματική παράθεση τῆς πρωτότυπης καταγραφῆς του, εἰλημμένης ἀπό τόν κώδικα Γριτσάνη 7, σσ. 743-744:*

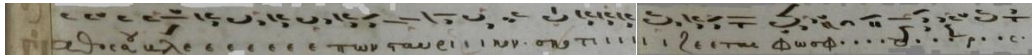

1. Πάθος σου βλέπων σταυρικὸν σκοτίζεται φωσφόρος

Ἰχθὺς ὁ Πῶ

[illegible]

¹⁹ Κατά τὴν ἀκολουθοῦσα μεταγραφὴν, ἐπὶ τῆς παραδεδομένης ἐξήγησης Χουρμουζίου τοῦ Χαρτοφύλακος ἐπιχειρήθηκαν ἐπυσιώδεις ἐν πολλοῖς ρυθμικὲς παρεμβάσεις, πρὸς διευκόλυνση τῆς παρούσας ἐπιτέλεσης, διορθώθηκαν δὲ σιωπηρὰ εὐάριθμα προφανῆ σημειογραφικὰ ἀβλεπτήματα· προστετέθησαν, τέλος, ἐπισημάνσεις τῶν ρυθμικῶν ποδῶν καὶ τῶν ἰσοκρατημάτων. Πιστὴ μεταγραφὴ τῆς τρισσῆς ἐξήγησης Χουρμουζίου τοῦ Χαρτοφύλακος (ἀπὸ τὸν κώδικα ΜΠΤ 733, φφ. 169^v-176^r) καταχωρίζεται στὴ συνέχεια [=Μουσικὰ Παραδείγματα 1-3]: ἡ ἠλεκτρονικὴ στοιχειοθεσίᾳ τῶν τελευταίων μουσικῶν παραδειγμάτων ἔγινε ἀπὸ τὸν Πολύκαρπο Τύμπα, πρὸς τὸν ὅποιον ἀπευθύνονται καὶ ἐντεῦθεν ἐγκάρδιες εὐχαριστήριες προσήσεις.

Ἦχος λ^ξ Βου

Π α θο ο πα α α θος σϠ βλε ε ε ε ε ε ε ε ε ε

χ^ε ε ε ε ε ε ε ε χ^ε ε ε ε πω ω ω ω ω ω ν

στα αυ ρι ι ι βλε ε ε πω ω ν στα α αυ ρι κο ο ν

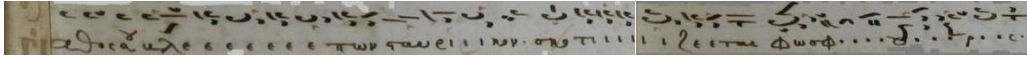
σκο ο ο ο ο ο ο ο ο ο π ι ι ι χ^ι ι ι ι χ^ι

ι ι ι ι ι ζε ε ε σκο π ι ζε ται αι αι αι αι αι

αι αι φω ω ω ω ω ω ω σφο ο ο ο ο ο ο ο ο

ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο

ο φω σφο ο ο ρο ος

Ἦχος ᾠδῆς Πά

Π α θο ο πα α θος σϛ βλε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε

χ ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε πω ω ω ω ω ων στα α

α αυ ρι ι ι ι βλε πω ων στα α α αυ ρι ι ι

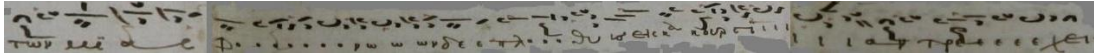
κον σκο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο π ι ι χ ι ι

χ ι ι ι ι ι ζ ε ε ε σκο π ι ζ ε ται αι αι αι

αι αι αι αι φω ω ω ω ω ω ω σφο ο ο ο ο ο ο ο χ ο ο

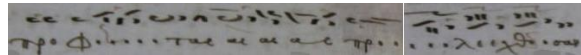
ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο φω σφο

ο ο ο ρο ος

3. τῶν μαιφόνων δὲ πληθὺς εἰς κακουργίαν τρέχει

τω ω ω ω ω ω ν μ ι ι ι ι ι αι αι αι αι **αι** αι
 αι αι αι αι των μ ι αι **Π**φο ο ο ο ο ο ο ο ο **ο**
 ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο νω ω ω ω **ω** ω ω ω
 ω ω ω ν **Ν**δε ε ε ε ε ε ε ε ε ε **Π**πλη η η η η
 η θυ υ υς εις **Δ**κα α α α α **α** κχ χ χ χ **χ** χ
 χ χ χ ρ γ ι ι ι ι ι ι ι ι ι ι ι ι
χ ι ι ι α α α α αν **π**τρε ε ε ε ε **π**ρε ε
 ε ε ε ε **π**χει ει

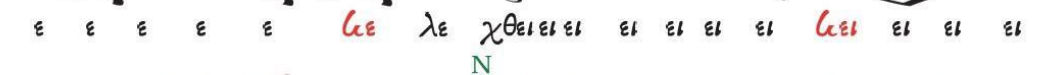

5. προφήταις προλεχθεῖσα δὲ καὶ κόρη καὶ νεφέλη

 προ φη η η η η η η η η η η η η η η ?η η η

 ται αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι

 αῖς προ ο ο ο λε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε

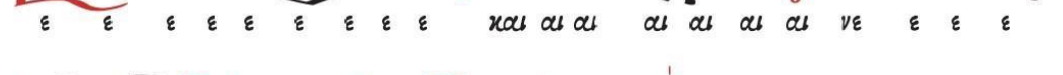

 ε ε ε ε ε **λε** λε χθει ει ει ει ει ει **λει** ει ει ει

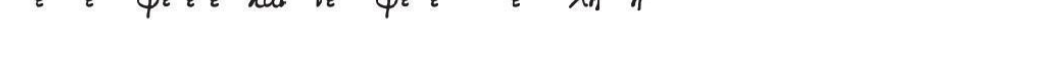

 ει ει ει σαα α α α δε ε ε ε ε **λε** ε ε προλε χθει ει

 σα δε ε ε **λε** ε ε και αι αι αι αι **λαι** αι αι κο ο

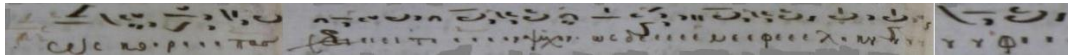

 ο ο ο ο ο ο ο και κο ο ο ο ο ρη η και αι αι κο

 ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ρη η η η η η η η η

 η η η και αι αι αι νε ε φε ε ε ε **λε** ε ε ε ε ε

 ε ε ε ε ε ε ε ε και αι αι αι αι αι αι νε ε ε ε

 ε ε φε ε ε και νε φε ε ε λη η

δ. ὥς κόρη πάσχει τὴν ψυχὴν, ὥς δὲ νεφέλη κούφη

Ἦχος ᾠὴ Πά

ὡς κο ο ο ο ο ο ο ρη η η η η η η η η η

πα α α α σχει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει

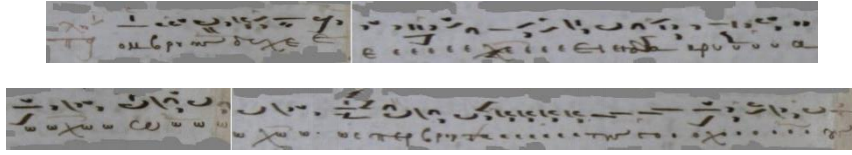
ει τη η η η η η η η η η ως κο ρη πα σχει

τὴν ψυ υ υ υ υ χη η ην ὡς δε ε ε ε χε ε ε

ε ε νε ε ε ε ε φε ε ε ε ε ε ε ε ε ε λη η

η κσ σ σ σ σ σ σ σ ὡς δε νε φε λη κσ σ σ σ

σ σ φη η η

8. ὄμβρους δὲ χέει δάκρυα, ὥσπερ βροντᾶς τοὺς γόους

Ἦχος Πά

ομ βρσ ς ς ς ς ς ς ς ς ς ς δε ε ε ε ε ε ε

χε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε

ε ε ε ε ε ε ε ε χε ε ε ε ε ε ε χε ε ε

ε ε ε ε ε ε ε ε δα α α α α κρυ υ υ υ υ α α

ω ω ω ω ω ω χω ω ω ω ω ω ω ω ω χω ω

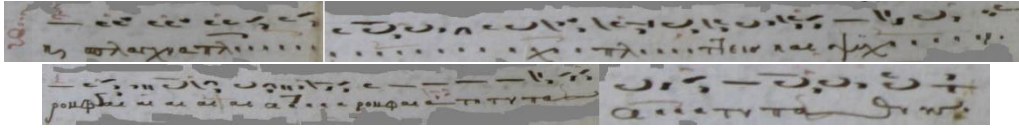
ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω χω ω ω

ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω σπε ε ε ε ερ βρο ο

ο ο ον τα α α α α α α χα α α α α α χα α α

α ας τσ ς ς ς ς γο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο

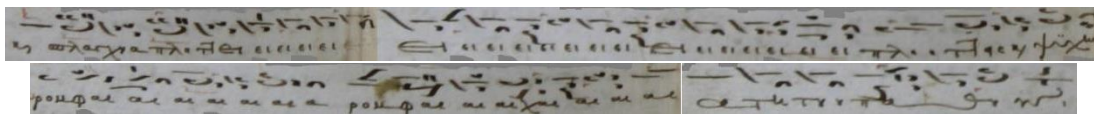
χο ο ο ο ο ο ο ο ο ο τσ ς ς γο ο ο ο ο ς ς ς

10. καὶ σπλάγγνα πλήττεις καὶ ψυχὴν ρομφαίᾳ τῇ τοῦ πάθους

ᾠδὴ Πά

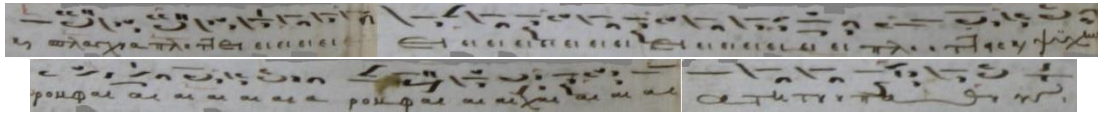
καὶ σπλάγγνα καὶ σπλάγγνα πλη η η η ?η η η η
 η η η ?η η η η η η η η χη ?η χη η χη η η
 η η η η πλη η η η η η η τ τει ει ει εις καὶ αὐ αὐ αὐ
 αὐ ψυ χη η η η η η η η η πληττεις καὶ αὐ αὐ
 αὐ αὐ ψυ υ υ υ καὶ αὐ ψυ χη η η η η η η η ρομ
 φαι αὐ αὐ αὐ χαι αὐ αὐ αὐ αὐ αὐ αὐ χαι αὐ αὐ
 αὐ αὐ αὐ αὐ αὐ αὐ αὐ αὐ αὐ αὐ αὐ αὐ αὐ αὐ αὐ
 α α α α α α α α α ρομ φαι α α τη τθ θ πα
 α
 χα α ?α α α α α α α α χα α α α α θθ τθ
 πα α α θθς

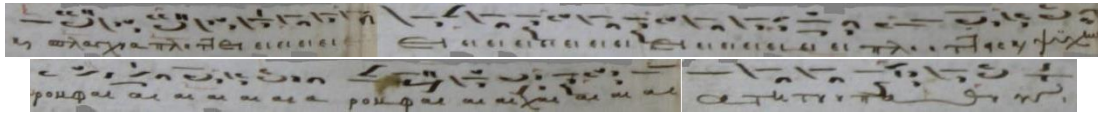
10α. καὶ σπλάγχνα πλήττεις καὶ ψυχὴν ρομφαίᾳ τῇ τοῦ πάθους.

Ἰσχυος ἡ Πά

και σπλα α α αγ χνα α α α α α πλη η η η ητ
 τει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει
 χει χει χει χει χει χει χει χει χει χει χει χει χει
 ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει
 ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει
 ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει
 η η η η ητ τει ει ει ει ει εις και αι αι αι αι υ υ υ υ
 υ χη ην ρομ φαι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι
 αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι ρομ φαι αι α α ρο ομ
 φαι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι
 αι αι αι αι αι αι χαι αι αι αι αι αι χαι αι α τη η
 η η η η τδ ς ς ς ς ς ς ς ς πα α α α α α
 α α τη τδ ς πα α α α α α α α α α α α α α α α
 ς ς ς

και σπλα α α αγ χνα α α α α πλη η η ητ
 τει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ?ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει
 ει ?ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει χει ει ει ει ει ει ει ει ει
 χει ει ει ει ει ει ει ει ει ει χει ει ει ει ει ει ει ει
 ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει
 ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει
 η χη η η ητ τει ει ει ει ει εις και αι χαι ψυ υ υ χη ην
 ρομ φαι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι
 αι αι αι αι αι αι αι αι αι ρομ φαι αι αι αι αι αι α α
 ρο ομ φαι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι
 αι αι αι αι αι αι χαι αι αι αι χαι αι αι αι αι α
 τη η η η η η τϑ ϑ ϑ ϑ ϑ ϑ ϑ πα α α ?α α
 α α α α τη τϑ πα α α θϑ ϑς

Ἦχος λ' Πά

και σπλα α α α αγ χνα α α α α πλη η η η η
 τει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει
 ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει
 ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει
 ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει
 ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει
 η η η ητ τει ει ει ει ει ει ει ει εις και αι αι αι αι
 υ υ υ υ χη ην ρομ φαι αι αι αι αι αι αι αι αι
 αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι
 ρομ φαι αι αι αι αι α α ρο ομ φαι αι αι αι αι
 αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι και αι αι
 αι και αι αι αι αι α τη η η η η η η η η η η
 η η η πα α α α α α α α α α α α α α α α α
 α θς

Μουσικό Παράδειγμα 1. *Η πρώτη έκδοχή της εξέγησης Χουρμουζίου του Χαρτοφύλακος.* Τὸ παρόν, ἦχος πλ. α' (ΜΠΤ 733, φφ. 169^v-171^v):

Ἐπερον, τὸ αὐτὸ Ἰωάννου τοῦ Κουκουζέλου· ψάλλεται δὲ εἰς τρεῖς ἤχους·

$\frac{\lambda}{\pi} \ddot{q} \cdot \frac{\lambda}{\pi} \ddot{u} \cdot \text{και} \lambda_{\text{το}} \cdot \overset{\theta}{\text{ήτοι}} \text{πα} \cdot \text{πα και} \beta\gamma.$

χρεῖα λοιπὸν ἐξηγηθῆναι ἐν ἐκάστη ἰδίᾳ τῶν εἰρημένων ἤχων κατὰ μέρος·

τὸ παρόν,

$${}^3H\chi^0\leq \frac{\lambda}{\pi}\tilde{a}\stackrel{\circ}{\Pi}a$$

Π α α θο ο πα θο ος σου π λ ε ε ε ε ε ε ε ε
ε χ ε ε ε ε χ ε ε ε ε π ω ω ω ω ω ω ν
στα α α αυ ρι ι ι β λ ε π ω ω ν στα α α αυ ρι ι ι
κο ο ο ο ο ν σ κο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο τ ι
ι
ι ι ι ι ζ ε ε ε σκο τι ζ ε ε τ αι ι ι αι αι αι φω ω
ω ω ω ω ω ω σ φο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο
ο
ο ρ ο ο ο ο κ λο ν ει ει ει ει ει ει ει ει χ ει ει ει

ο ο ο ο χο ο ο ο ο λο ο ο ο ο

γε ε προ φη η η η η η η η η η η η

η η η η η η ται αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι

αι αι αι αι αι αι αι προ ο ο ο ο η η η η η η η

η η η λε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε χθ η η η η

η η η σα αν και αι αι αι αι αι αι αι κο ο ο ο ο

ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ρη η και αι αι αι αι αι αι κο

ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ρη η η η η η η

η η η η η η η και αι αι αι αι νε ε φε ε ε ε

ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε και αι αι

αι αι νε ε ε ε ε ε φε ε ε και νε ε φε ε ε ε ε

ε λη η η η ως κο ο ο ο ο ο ο ο ο ρη η

 α α α α α ται αι αι αι αι αι γι ι ι ηι ι ι

 ι ι ι ι ι ι ι ι ι ι ι χι ι ι ι ι ι δι ι κα

 ται αι γι ι ι ι ι ι δι ι ι ι ομ βρ ς ς

 ς ς ς ς δε ε ε ε ε ε ε ε χε ε ε ε ε ε χε

 ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε χε ε ε ιε

 ε ε ε ε ε ει ει ει ει ει ει ει ει ει δα α α

 α α κρυ υ υ υ υ υ δα κρυ υ α α α α ω

 ω ω ω ω χω ω ω ω χω ω ω ω ω ω

 ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω χω ω

 ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω σπε ε ε ε ε ερ

 βρο ο ο ο ον τα α α α α α χα α α α α α χα

 α α α α α τρ ς ς ς γο ο ο ο ο ο ο ο

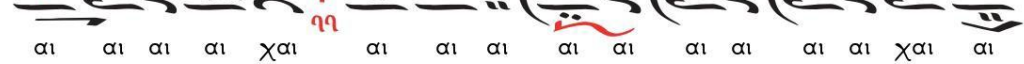

 πλη η η η ηη η η η η η ηη η η

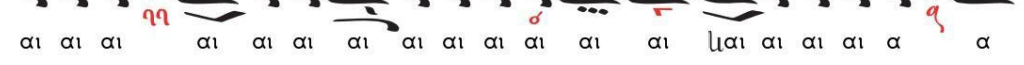

 η η η η χη ηη χη η χη η η η η η η πλη η η

 η η η ητ τει ει ει εις και αι αι αι αι αι ψυ υ χη

 η η η η η η η η πλητ τεις και αι αι αι αι αι αι ψυ

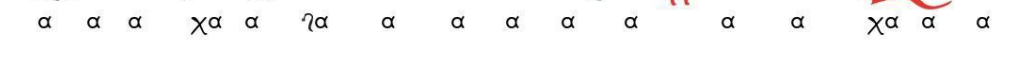

 υ υ υ υ και αι ψυ χη η η η η η η ην ρομ φαι

 αι αι αι αι χαι αι αι αι αι αι αι αι αι αι χαι αι

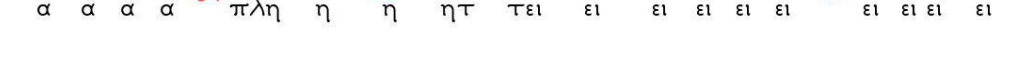

 αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι α α

 α α α α α α α α α α ρομ φαι α α τη τϛ ϛ

 πα α α α α α α α α α α α α α α

 α α α χα α ηα α α α α α α α α χα α α

 α α ϑϛ ϛ τϛ πα α α ϑϛ καισπλα α α αγχνα α α

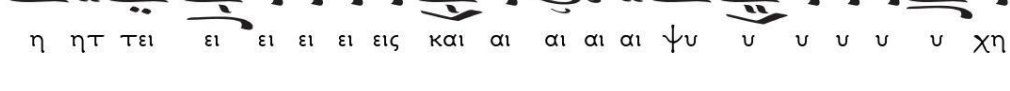

 α α α α πλη η η ητ τει ει ει ει ει ει ει ει ει

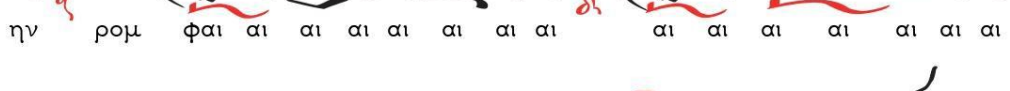

 εἰ εἰ χεἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ

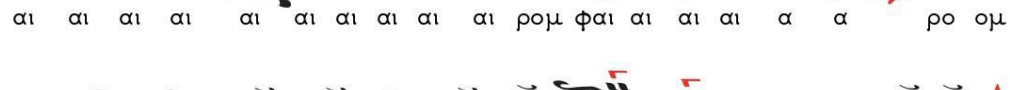

 εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ

 εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ

 εἰ εἰ εἰ σπλαγχνον πληητ τει εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ εἰ

 η ητ τει εἰ εἰ εἰ εἰ εἰς καὶ αἰ αἰ αἰ αἰ ψυ υ υ υ υ υ χη

 ην ρομ φαί αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ

 αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ ρομ φαί αἰ αἰ αἰ α α ρο ομ

 φαί αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ

 αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ χαι αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ αἰ

 τη η η η η η τϣ ϣ ϣ ϣ ϣ ϣ ϣ ϣ πα α α α

 α α α α α τη τϣ ϣ ϣ πα α α α α α α ϣ ϣ

 ϣ ϣ ϣ ϣ ϣ ϣ ϣ

Μουσικό Παράδειγμα 2. *Ἡ δεύτερη ἐκδοχή τῆς ἐξήγησης Χουρμουζίου τοῦ Χαρτοφύλακος.* Τὸ αὐτὸ στιχηρόν, εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ λεγετος (ΜΠΤ 733, φφ. 171^v-174^r):

Τὸ αὐτὸ συγχερόν, εἰς τὴν ἰδίαν τῷ λτ, βδ.

Ἰχθὺς ἑστὸς, Βουξ

Π ρι ρι ρι ρι ρι ρι ρι ρι ρι ρι ρι ρι ρι ρι ρι ρι
α θο ο πα α α θος σλ βλε ε ε ε ε ε ε ε ε ε
ε χε ε ε ε ε ε ε ε χε ε ε ε πω ω ω ω ω
ων στα αυ ρι ι ι βλε ε ε πω ων στα α αυ ρι ι
κο ον σκο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο τι ι ι ι χι ι
ι ι χι ι ι ι ι ι ζε ε ε σκο τι ι ζε ται αι αι
ηαι αι αι αι αι αι αι φω ω ω ω ω ω ω σφο ο
ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ηο ο
ο ο ο ο ο χο ο ο ο φω σφο ο ο ο ρο ος κλο νει
ει ει ει ει ει ει ει χει ει ει ει ει ει ει χει ει ει
χει ει ει ει ει ει ει ει χει ει ει ει ει ει ει χει

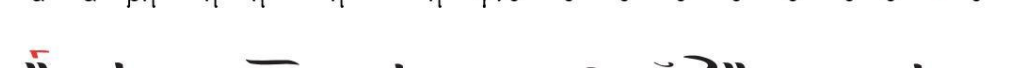

 εΙ εΙ εΙ ηΙ εΙ εΙ εΙ εΙ εΙ εΙ εΙ εΙ εΙ εΙ εΙ εΙ εΙ

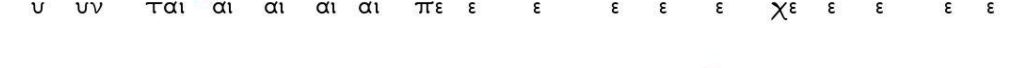

 εΙ εΙ εΙ εΙ ται αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι

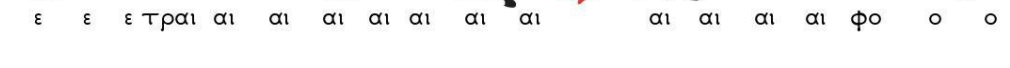

 ι ι ι ι ι ι σι ι ι ι ι ι ι ι ι ι ι ι

 ι ι ι ι ι ις α α α α α πα α α α α σα α

 α α ρη η η η η γνυ υ υ υ υ υ υ υ υ υ

 υ υν ται αι αι αι αι αι πε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε

 ε ε ε τραι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι

 ο ο ο ο ο ο βω ω ω ω ω ω ω τω ω ω ω ω ω

 ω ων μι ι ηι ι ι ι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι

 αι αι αι αι φο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο

 ο ο ο ο ο ο νω ω ω ω ω ηω ω ω ω ω ω ων

 δε ε ε ε ε πλη η η η η η η η η υ υ υ υ υ υς

 η η ηη η η ται αι αι αι αι αι αι αι αι αι

 αι αι αι αι αι αι αι αι αι προ ο ο ο η η η η

 η η η η η η η η η η η η η η η η

 λε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε χη η η

 η η η η η η ηη η η η η η η σα α α γα

 α α αν και αι αι αι αι αι αι αι αι κο ο ο ο ο ο ο

 ο ο και κο ο ο ο ο ρη η και αι αι κο ο

 ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ρη η η η η η η η

 η η η και αι αι αι νε ε φε ε ε ε ε ε ε

 ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε και αι αι αι αι αι αι νε

 ε ε ε ε ε φε ε ε και νε φε ε ε ε λη η ως κο

 ο ο ο ο ο ο ο ρη η η η η η η η πα α α

α α σχει εΙ εΙ εΙ εΙ εΙ ηεΙ εΙ εΙ εΙ εΙ εΙ
 εΙ εΙ εΙ εΙ εΙ εΙ τη η η η η η η η η η η
 τη ην ψυ υ υ υ υ χη ην ως δε ε ε ε ε χε
 ε ε ε ε νε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε
 λη η η κϝ ϝ ϝ ϝ ϝ ϝ ϝ ϝ ϝ ϝ ϝ φη η η η
 η η σκo τι ι ι ι ι ι ι ι ι ζε ε ε ε ε ε ε
 ε ται αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι
 αι αι αι αι ιαι αι αι αι αι αι τη η η η φο ο ο ο
 ο
 βε ε ε ε ε τη φο ο βε ε ε ε ε ρα α τϝ πα
 α α α α α α α α α α ϑϝ ϝ ϝς κα α α α α α
 α α α α α α α α α α α α α α ται αι αι αι αι γι

Ο Ο Χ Χς ΤΕ Ε Ε Ε Ε Ε Ε Ε Ε Ε Ε Ε Ε

— רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָהוּ הָאֵלִיל וְכָל חֲסִידָיו שֶׁנִּתְחַלְּפוּ
ט ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε κ ν ο υ ν β ο ο ο ο

σ α α α α α φ ι ι ι ι ι ι λ τ α α α α

φι ιλ τα το ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ον

[illegible][illegible]

ε ε χε ε ε ε ε ε η η η η η η μοι κα αρ δι

[illegible]

 ι ι ι ι ι ι κα αρ δι ι ι ι ι ι α α

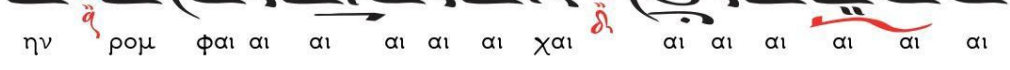

 α α αν και σπλα αγ χνα πλη η η η ηη η η η

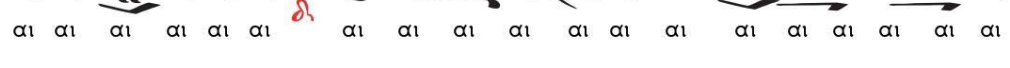

 η η η ηη η η η η η η η ηη χη η χη η

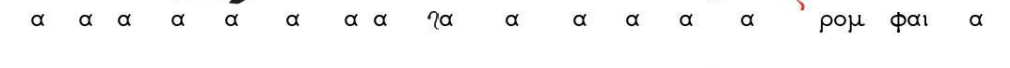

 η η η η η πλη η η η η η ητ τει ει ει ει ει εις

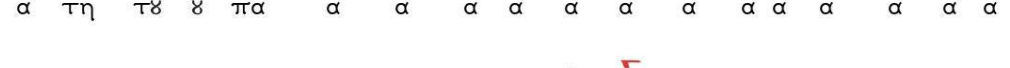

 και αι αι αι αι αι αι ψυ υ υ χη η η η η η η

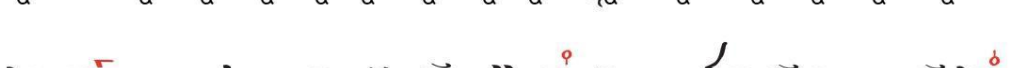

 η η η πλητ τει εις και αι αι αι ψυ υ υ χη η η η

 ην ρομ φαι αι αι αι αι αι χαι αι αι αι αι αι

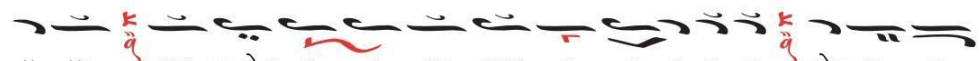

 αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι

 α α α α α α α α α α α α α ρομ φαι α

 α τη τϣ ϝ πα α α α α α α α α α α α

 α α α α α α α α α α α α α α α

 α α α α α α α α ϣ τη τϣ πα α α α α ϣ ϝ

 8 8ς και σπλα α α αγ χνα α α α α α πλη η η

 η ητ τει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ηει ει ει ει ει ει

 ει ει ει ει ει ει ηει ει ει ει ει ει ει ει ει χει ει ει ει ει

 ει ει ει ει ει χει ει ει ει ει ει ει ει ει χει ει ει

 ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει

 ει ει ει ει ει ει πλη η η χη η η ητ τει ει ει ει ει εις

 και αι χαι ψυ υ υ υ χη ην ρομ φαι αι αι αι αι αι

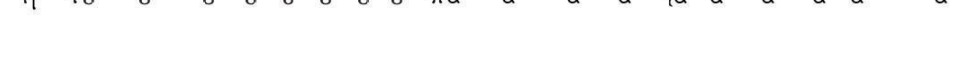

 αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι

 αι αι αι ρομ φαι αι αι αι αι αι α α ρο ομ φαι αι αι

 αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι

 αι αι αι χαι αι αι αι χαι αι αι αι αι α τη η η η η

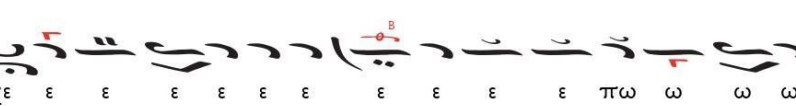

 η τ8 8 8 8 8 8 8 πα α α α α α α α α

 τη τ8 πα α α α 8 8ς

Μουσικό Παράδειγμα 3. Ἡ τρίτη ἐκδοχή τῆς ἐξήγησης Χουρμουζίου τοῦ Χαρτοφύλακος. Τὸ αὐτὸ στιχηρὸν καὶ εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ πλ β' (ΜΠΤ₇₃₃, φφ. 174^r-176^r):

Τὸ αὐτὸ σιχηρὸν καὶ εἰς τὴν ἰδέαν τῆς $\lambda_{\pi} \bar{u}$ πα

$$^3\text{H}\chi_{05} \frac{\lambda}{\pi} \sim \overline{\Pi a}$$

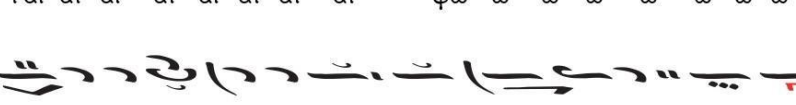

 Π α θο ο πα α θοος οσ βλε ε ε ε ε ε ε ε ε

 ε χε ε ε ε ε ε ε ε ε πω ω ω ω ω ων

 στα α α αυ ρι ι ι ι βλε πω ων στα α α αυ

 ρι ι ι κον σκο ο ο ο ο ο ο ο ο ο τι ι

 ι χι ι ι χι ι ι ι ηι ι ι ι ζε ε ε σκοτι ι

 ζε ται αι αι αι αι αι αι αι φω ω ω ω ω ω ω ω σφο ο

 ο ο ο ο ο χο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ηο

 ο ο ο ο χο ο ο φω σφο ο ο ο ο ο ρο ος κλο νει

 ει ει ει ει ει ει ει χει ει ει ει ει ηει χει ει ει ει

 γε ε προ φη η η η η η η η η η η η

 η η η η η η ται αι αι αι αι αι αι αι αι αι

 αι αι αι αι αι αι αι αι προ ο ο ο ο η η η η η

 η η η η η λε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε χη η

 η η η η η η σα αν και αι αι αι αι αι κο ο ο ο

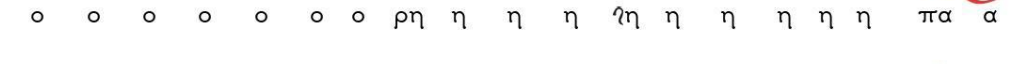

 ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ρη η και αι αι αι αι

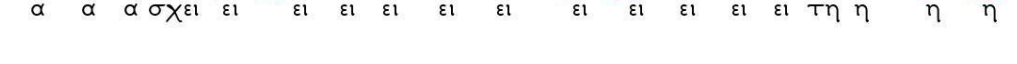

 κο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ρη η η η η η

 η η η η η και αι νε ε φε ε ε ε ε ε ε ε ε ε

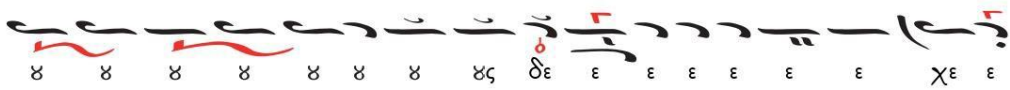

 ε ε ε ε ε ε ε ε και αι αι αι αι αι αι νε ε ε

 ε ε ε φε ε ε και νε φε ε ε ε ε ε λη η ως κο

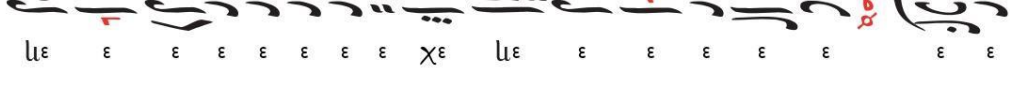

 ο ο ο ο ο ο ο ρη η η η η η η η η πα α

 α α α σχ ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει τη η η η

 ι ι ι δι ι κα ται αι γι ι ι ι ι ι δι ι ομ βρϝ

 ϝ ϝ ϝ ϝ ϝ ϝ ϝ ϝ ϝ δε ε ε ε ε ε ε ε χε ε

 ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε

 ιιε ε ε ε ε ε ε ε ε χε ιιε ε ε ε ε ε ε ε ε

 ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε

 α α ω ω ω ω ω ω χω ω ω ω ω ω ω ω

 ω χω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω

 ω ω χω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω σπε ε

 ε ε ε ερ βρο ο ο ο ον τα α α α α α α χα α

 α α α α χα α α α α α τϝ ϝ ϝ ϝ γο ο

 ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο τϝ ϝ

 γο ο ο ο ο ο ο ϝ ϝ τε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε

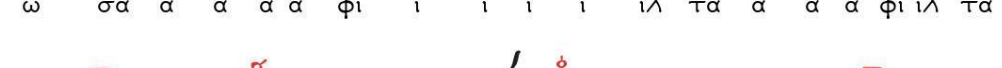

 ε χε ε ε ε ε ε τε ε ε ε ε ε κνο ον

 τε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε

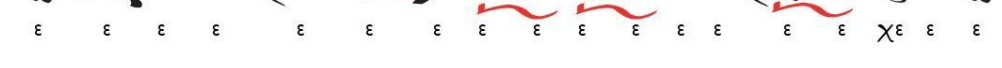

 κνο ον βο ο ο ο ω ω ω ω ω ω ω ω ω

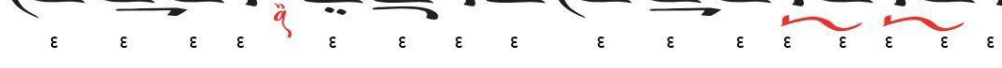

 ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω χω ω ω

 ω σα α α α α φι ι ι ι ι ιλ τα α α α φι ιλ τα

 το ο ο ο ο ο ο ον ε χε ε ε ε ε ε ε ε ε

 ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε χε ε ε

 ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε

 ε ε ε χε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε εκ

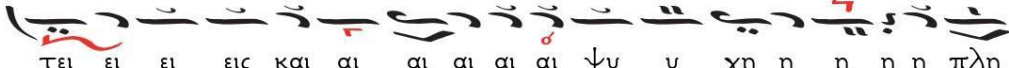

 χε ε ε ε ε ε η η η η η η μοι καρ δι ι ι

 ι ι ι ι ι ι ι ι ι ι ι ι ι καρ δι ι α α

 α α α α αν και σπλα α α α α α αγ χνα πλη

 η η η ηη η η η η ηη η η η η η χη

 ηη χη η η η χη η η η η η η η η η η η

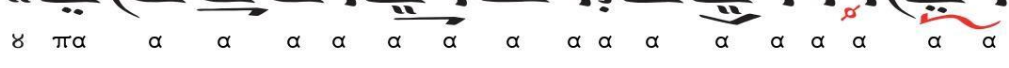

 τει ει ει εις και αι αι αι αι αι ψυ υ χη η η η η η η η η

 ητ τει εις και αι αι αι αι αι αι αι ψυ υ υ και αι ψυ χη η η

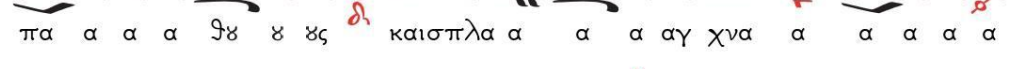

 η η η η ην ρο ομ φαι αι αι αι αι χαι αι αι αι αι

 αι αι χαι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι

 α α α α α α α α α α α ρομ φαι α τη η τϛ

 ϛ πα α α α α α α α α α α α α α α α

 α α α χα α α α τϛ ϛ πα α α α α ϑϛ τη τϛ

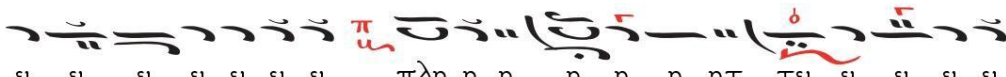

 πα α α α ϑϛ ϛ ϛς καισπλα α α α αγ χνα α α α α α

 πλη η η η ητ τει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει

 ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει

 εΙ

 εΙ

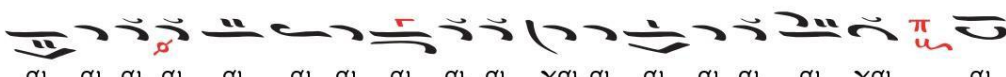

 εΙ εΙ εΙ εΙ εΙ εΙ εΙ πλ η η η η η η η τ τει εΙ εΙ εΙ εΙ

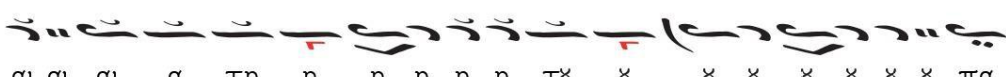

 εΙ εΙ εις και αι αι αι αι ψ υ υ υ υ υ υ υ χ η η ν ρομ

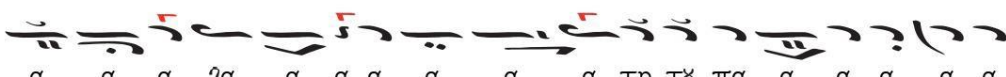

 φαι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι

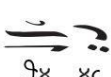

 αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι ρομ φαι αι αι αι αι αι

 α α ρο ομ φαι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι

 αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι αι χαι αι αι αι αι αι χαι αι

 αι αι αι α τη η η η η η η τϷ Ϸ Ϸ Ϸ Ϸ Ϸ Ϸ πα

 α α α γα α α α α α α τη τϷ πα α α α α α

 Ϸ Ϸ

Βιβλιογραφία

- Αδάμης, Μιχαήλ Γ. «Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς βιβλιοθήκης Παναγιώτου Γριτσάνη, ἀποκειμένης νῦν ἐν τῇ ἱερᾷ μητροπόλει Ζακύνθου» *ΕΕΒΣ* 35 (1966-67), 311-365.
- Alexandru, Maria. «Αναλυτικές προσεγγίσεις καὶ ἰχνηλασία τοῦ κάλλους στὴ Βυζαντινὴ Μουσική. Ὁ εὐχαριστήριος ὕμνος Σέ Ὑμνοῦμεν». Στὸ *Μουσικὴ Θεωρία καὶ Ἀνάλυση-Μεθοδολογία καὶ Πράξις. Πρακτικὰ Συμποσίου*, ἐπιμ. Κώστα Τσούγκρα, 317-329. Θεσσαλονίκη: Τμῆμα Μουσικῶν Σπουδῶν Α.Π.Θ., 2006.
- Ἀλυγιζάκης, Ἀντώνιος Ε. *Ἠόκταρχία στὴν ἐλληνικὴ λειτουργικὴ ὕμνογραφία*. Θεσσαλονίκη 1985.
- Εὐστρατιάδης, Σωφρόνιος. «Ἰωάννης Κουκουζέλης, ὁ μαῖστωρ καὶ ὁ χρόνος τῆς ἀκμῆς αὐτοῦ», Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ ΙΔ' τόμου τῆς *Ἐπετηρίδος τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν*. Ἀθήναι, 1938.
- Κρητικοῦ, Φλώρα Ν. *Ὁ Ἀκάθιστος Ὑμνος στὴ βυζαντινὴ καὶ μεταβυζαντινὴ μελοποιία*. Ἀθήνα: Ἰδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, 2004.
- Λουκίδου, Μαρία Δέσποινα. *Τὰ Σταυροθεοτοκία στὴν Βυζαντινὴ Μουσικὴ καὶ τὸ Stabat mater στὶς Δυτικὲς Μουσικὲς Παραδόσεις*. Διδακτορικὴ διατριβή. Θεσσαλονίκη: Τμῆμα Μουσικῶν Σπουδῶν τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, 2023.
<https://freader.ekt.gr/eadd/index.php?doc=54306&lang=el>
- Μπαλαγεώργος, Δημήτριος καὶ Φλώρας Ν. Κρητικοῦ. *Τὰ χειρόγραφα βυζαντινῆς μουσικῆς-Σινᾶ. Κατάλογος περιγραφικὸς τῶν χειρογράφων κωδίκων βυζαντινῆς μουσικῆς τῶν ἀποκειμένων στὴν βιβλιοθήκη τῆς ἱεράς μονῆς τοῦ ὄρους Σινᾶ, τόμος Α'.* Ἀθήνα: Ἰδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, 2008.
- Παπαγιαννόπουλος, Διονύσιος Δημ. *Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς βιβλιοθήκης Παναγιώτου Γριτζάνη*. Ἀθήναι, 1937.
- Στάθης, Γρηγόριος Θ. *Οἱ ἀναγραμματισμοὶ καὶ τὰ μαθήματα τῆς βυζαντινῆς μελοποιίας καὶ πανομοιότυπος ἔκδοσις τοῦ καλοφωνικοῦ στιχηροῦ τῆς Μεταμορφώσεως «Προτυπῶν τὴν ἀνάστασιν» μεθ' ὅλων τῶν ποδῶν καὶ ἀναγραμματισμῶν αὐτοῦ, ἐκ τοῦ Μαθηματαρίου τοῦ Χουρμουζίου Χαρτοφυλακῶς*. Ἀθήναι: Ἰδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, 1979.
- Στάθης, Γρηγόριος Θ. *Ἡ δεκαπεντασύλλαβος ὕμνογραφία ἐν τῇ βυζαντινῇ μελοποιίᾳ καὶ ἔκδοσις τῶν κειμένων εἰς ἓν Corpus*. Ἀθήναι: Ἰδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, 1977.
- Στάθης, Γρηγόριος Θ. *Τὰ πρωτόγραφα τῆς ἐξηγήσεως εἰς τὴν Νέαν Μέθodon σημειογραφίας. Β' τόμος. Ὁ Κατάλογος*. Ἀθήνα: Ἰδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, 2016.
- Τύμπας, Πολύκαρπος Ἀθ., *Τὸ «εἰς τοὺς ὀκτῶ ἤχους ψαλλόμενοι» κυριακὸ κοινωνικὸ Πέτρου τοῦ Μπερεκέτη: μιὰ μοτιβικὴ σπουδὴ στὶς ἀνά ἤχους ἐξηγητικὲς διαφοροποιήσεις ἐνὸς ἐνιαίου μελικοῦ ἀρχετύπου*. Ἀθήνα: Τμῆμα Μουσικῶν Σπουδῶν τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἑθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, «Ἔργαστήριον Βυζαντινῆς Μουσικολογίας», 2019.
- Χαλδαιάκης, Ἀχιλλεὺς Γ. «Ἡ ψαλτικὴ παράδοση τῆς νήσου Ὑδρας. Α'. Ὑδραῖοι κωδικογράφοι, μελουργοὶ καὶ ψάλτες», *ΕΕΦΣΠΑ* 32 (1998-2000), 179-196 [καὶ ἀνάτυπο· Ἀθήνα 2000].
- Χαλδαιάκης, Ἀχιλλεὺς Γ. «Μιὰ νέα ἀνάγνωση τῆς Παραλλαγῆς τῆς Μουσικῆς Τέχνης: πρὸς μιὰ κριτικὴ ἔκδοσις τῆς θεωρητικῆς συγγραφῆς Ἰωάννου τοῦ Λάσκαρη». Στὸ Ἀχιλλεὺς Γ. *Χαλδαιάκη, Βυζαντινομουσικολογικά*, Α' τόμος: Θεωρία, 187-230. Ἀθήνα, 2014.
- Χαλδαιάκης, Ἀχιλλεὺς Γ. «Περὶ τὴν καταλογογράφηση τῶν μουσικῶν χειρογράφων τῆς νησιωτικῆς Ἑλλάδος». *Μουσικολογία* 16 (2002), 143-170.

- Χαλδαιάκης, Ἀχιλλεύς Γ. «Συνοπτική θεώρηση τῆς ἐλληνικῆς ψαλτικῆς τέχνης. (Μὲ ἀφορμὴ τὰ ἀποκείμενα στὴν Ἑνδρὸ μουσικὰ χειρόγραφα)». Σὲ *Προβλήματα καὶ προοπτικὲς τῆς ἐλληνικῆς μουσικῆς. Πρακτικὰ συμποσίου ἐλληνικῆς μουσικῆς. Ἀρχαία-Βυζαντινὴ-Παραδοσιακὴ-Νεώτερη. Ἄνδρος, 28-29 Αὐγούστου 1999*, σσ. 51-111. Ἀθήνα 2000 [καὶ ἀνάτυπο, μὲ ἰδιαίτερη σελιδαρίθμηση, Ἀθήναι 2000].
- Χαλδαιάκης, Ἀχιλλεύς Γ. *Τὰ χειρόγραφα βυζαντινῆς μουσικῆς - Νησιωτικὴ Ἑλλάς. Κατάλογος περιγραφικῶς τῶν χειρογράφων μουσικῶν κωδίκων τῶν ἀποκειμένων ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν ἱερῶν μονῶν, τῶν ἱερῶν ναῶν, ὡς καὶ λοιπῶν συλλογῶν τῆς νησιωτικῆς Ἑλλάδος, τόμος Α΄*, Ὑδρα. Ἀθήναι, 2005.
- Chaldaeakes, Achilleas G. "A new reading of John Laskaris' Explanation and Modulation of the Musical Art: Towards a Critical Edition of Laskaris' Theoretical Treatise", στὸ *Aspects of Christian Culture in Byzantium and Eastern Christianity. Word, Sound and Image in the Context of Liturgical and Christian Symbolism*, ἐπιμ. Sara Vesna Peno & Ivan Moody, 55-84. Belgrade, 2017
- Chaldaeakes, Achilleas G. "John Laskaris's Modality Schema", *ΕΕΦΣΠΑ* 44 (2013-2020), 13-50.
- Chaldaeakes, Achilleas G. "The story of a composition or 'Adventures' of written melodies, during Byzantine and post-Byzantine era". Στὸ *Tradition and Innovation in Late-and Post-Byzantine Liturgical Chant II. Proceedings of the Congress held at Hernen Castle, The Netherlands, 30 October-3 November 2008*, ἐπιμ. Gerda Wolfram & Christian Troelsgård. Leuven- Paris-Walpole, MA, 2013.
- Loukidou, Despina. "Observations on the melismatic texture of the staurotheotokion 'Πάθος Σου βλέπων σταυρικόν' by Saint John Koukouzeles" Ἀνακοίνωση στὸ *First International Musicological e-Symposium: Melismatic Chant Repertoires*, τοῦ Τμήματος Μουσικῶν Σπουδῶν τοῦ ΑΠΘ καὶ τοῦ IMS Study Group Music of the Christian East and Orient, Θεσσαλονίκη, 12-14 Ἰουνίου, 2020 [ὑπὸ ἔκδοσιν στὰ *Studies in the Music of the Christian East and Orient* 2 (2026)].
- Raasted, Jørgen. "Some observations on the structure of the Stichera in Byzantine Rite", *Byzantion* 28 (1958), 529-541.
- Raasted, Jørgen. *Intonation Formulas and Modal Signatures in Byzantine Musical Manuscripts*. Monumenta Musicae Byzantinae, Subsidia 7. Copenhagen: Munksgaard, 1966.
- Troelsgård, Christian. "Musical Notation and Oral Transmission of Byzantine Chant", *Classica et Mediaevalia* 50 (1999), 249-257.